

УДК 005.966.1

ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ФОРМУВАННЯ ЗАХИЩЕНОСТІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Пожуєва Т. О., к.е.н., доцент, Державний вищий навчальний заклад «Український державний хіміко-технологічний університет», м. Дніпропетровськ

Пожуєва Т.О. Вплив тіньової економіки на формування захищеності суб'єкта господарювання.

Україна знаходиться у стані соціо-економічної трансформації. Сьогодні, на жаль, жодна галузь економіки не позбавлена впливу тіньової економіки. Її розміри багато в чому визначаються тим, який в країні економічний порядок: при сильній владі, кращій законодавчій базі та організованому управлінні тіньовий сектор економіки незначний і, навпаки. Тінізація економіки в контексті економічної небезпеки держави є вкрай актуальною проблемою. В статті розглянуто генезу тіньової економіки. Досліджено, що тіньовий сектор розвивається завдяки своїм перевагам, тому сумарне зростання у тіньовій економіці є більшим, ніж у легальній. Окрім того, окреслені причини, що створили умови для розповсюдження тіньової економіки на території нашої держави. Існування тіньового сектору економіки в Україні значною мірою зумовлене недоліками економічної політики держави, зокрема незадовільним станом господарського законодавства. Через наявність суперечностей із цивільним законодавством господарські законодавчі норми мають певні неузгодженості, що дає підстави для ухилення від їх виконання, тобто для існування в країні неформальної та прихованої економіки. Окрім цього, причиною тінізації економіки є існуюча податкова система в Україні, що має виключно фіскальний характер – максимальне залучення надходжень до бюджету через встановлення високих податків.

Pozhuieva T. Shadow Economy influence on establishment of legal entity's safety

Ukraine since its independence finds itself in a state of socio-economic transformation. Formation of market relations in the economy changed the legal status of enterprises, institutions and organizations significantly. Undertaken economic reforms require from all businesses, regardless of ownership, ability to survive in the harsh conditions of competition and the criminalization of society, to adapt to dynamic changes in the economy, politics and society. All these contribute to the emergence of many unforeseen dangers, real and potential threats for the quite young entrepreneurship of Ukraine. The aim of the article is to study the impact of the shadow economy to official entities of Ukraine. In the article the genesis of the shadow economy is studied and the statement that the informal sector is more flexible to changes in the environment is proved.

In the process of research making general scientific methods of analysis, synthesis and selective observation were used. The progressive advance of the shadow economy may cause serious problems to legal entities and overall economy of Ukraine. After relying on formal indicators such as the unemployment rate, the number of economically active population, income, consumption, analysts cannot always be sure that the data from official sources concern analytical information is reliable, and sometimes perhaps even false. It is believed that the downturn in the formal economy is accompanied by a rise in the shadow. But because the informal sector is developing due to its advantages (more favorable investment climate), the total growth in the informal economy is more than legitimate.

Пожуєва Т.А. Влияние теневой экономики на формирование защищенности субъекта хозяйствования.

Украина находится в состоянии соціо-економической трансформации. Сегодня, к сожалению, ни одна отрасль экономики не лишена влияния теневой экономики. Ее размеры

во многом определяются тем, какой в стране экономический порядок: при сильной власти, лучшей законодательной базе и организованному управлению теневой сектор экономики незначителен и, на оборот. Тенизация экономики в контексте экономической безопасности страны – крайне актуальная проблема для государства. В статье рассмотрен генезис теневой экономики. Исследовано, что теневой сектор развивается благодаря своим преимуществам. Поэтому суммарный рост в теневой экономике является большим, чем в легальной. Кроме того, очерчены причины, создавшие условия для распространения теневой экономики на территории нашего государства. Существование теневого сектора экономики в Украине в значительной степени обусловлено недостатками экономической политики государства, в частности неудовлетворительным состоянием хозяйственного законодательства. Из-за существующих противоречий с гражданским законодательством хозяйственные законодательные нормы имеют определенные несогласованности, что дает повод для уклонения от их исполнения, то есть для существования в стране неформальной и скрытой экономики. Кроме того, причиной тенизации экономики является существующая налоговая система в Украине, которая носит исключительно фискальный характер – максимальное привлечение поступлений в бюджет посредством установления высоких налогов.

Постановка проблеми. Економіка нашої держави складається з легальної та нелегальної, тобто чинної та тіньової. Періодично кримінальний капітал переміщується з чинної в нелегальну. Масовість даного явища вимагає всебічного комплексного підходу з удосконалення економічних інструментів щодо протидії тіньовому сектору економіки, який несе в собі суттєву перешкоду формуванню сталого економічного розвитку країни в цілому та суб'єктів господарювання зокрема. Слід удосконалювати та впроваджувати сучасні механізми не тільки для виявлення обсягів, а й для протидії та профілактики організованої злочинності з використанням всебічних важелів, зокрема таких як формування захищеності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню тіньової економіки присвячено роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, зокрема: Варналій З.С., Вишневський В.П., Гиннес К., Енсте Д., Мазур І.І., Олсон М., Панкратова Е.Н., Предборський В.А., Приймак О.В., Армандо де Сото, Степанова Е.Г., Ткаченко В.Г., Турчинов О.В., Удовенко В.В., Шнайдер Ф. В той же час авторами не достатньо досліджено вплив тіньової економіки на формування захищеності суб'єктів господарювання.

Мета статті полягає в подальшому розвитку теоретико методичних засад впливу тіньової економіки на формування захищеності суб'єкта господарювання.

Результати дослідження. Економіка України складається з чинної та тіньової. Чинна економіка є складовою господарського комплексу держави, яка існує згідно законодавства та регулюється відповідними державними органами. Присутність тіньової економіки в державі обумовлена корисливими цілями, бажанням різними шляхами організації підпільного виробництва, незаконного перепродажу товарів і послуг, приховування доходів, використання механізмів недобросовісної конкуренції, монополізму та іншими протизаконними діями отримати додатковий, прихований від сплати податків прибуток [1].

Тіньова економіка (англ. Black economy, Ghost economy, Shadow economy) – господарська діяльність, яка розвивається поза державним обліком та контролем, а тому не відображається в офіційній статистиці. «Тіньові» підприємства не перерозподіляють власних доходів до бюджетів та державних цільових фондів. Вони не сплачують податків, збільшуючи власні прибутки [2]. Сьогодні на жаль жодна галузь економіки не позбавлена впливу тіньової економіки. Її розміри багато в чому визначаються тим, який в країні економічний порядок: при сильній владі, кращій законодавчій базі та організованому управлінні тіньовий сектор економіки незначний і, навпаки [3, с.24]. Тінізація економіки в контексті економічної небезпеки держави є вкрай актуальною проблемою [4, с.77].

Лаконічне пояснення основної причини істотної тінізації соціалістичного господарства дає американський економіст М. Олсон: «Якщо відсутня приватна власність, то

всі громадяни матеріально зацікавлені у розкраданні господарства, але ніхто не зацікавлений особисто у його збереженні» [5].

Існує думка, що економічний спад у легальній економіці корелює з масштабами і обсягами тіньової економіки. Тобто економічний спад у легальній економіці супроводжується підйомом у тіньовій економіці. Але це не просто лінійна залежність, коли збільшується тіньовий сектор економіки за рахунок перекачування економічних ресурсів від легальної економіки до нелегальної. Темпи економічного зростання легальної економіки зменшуються тому, що тіньова економічна діяльність розвивається завдяки своїм перевагам. У тіньовій економіці більш сприятливий інвестиційний клімат, тому сумарне зростання у тіньовому секторі виходить більшим, ніж у легальному. Це свідчить про невивідність економічної діяльності у легальному секторі економіки з точки зору її ефективності [4, с.81]

Система тіньового обороту ВВП працює головним чином на відтік капіталу і лише мала частка національного капіталу залишається або повертається для інвестування вітчизняного виробництва іноді у вигляді прямих іноземних інвестицій чи в іншій формі, що є по суті відмиванням тіньового капіталу [8].

Виділяють три види тіньової економіки. «Друга» тіньова економіка – це заборонена законом економічна діяльність працівників «білої» (офіційної) економіки, яка приводить до прихованого перерозподілу раніше створеного національного доходу. З точки зору суспільства в цілому «друга» тіньова економіка не виробляє ніяких нових товарів чи послуг: вигодами, які отримуються від «другої» економіки, користуються одні люди за рахунок витрат, які несуть інші люди. «Сіра» тіньова економіка – економічна діяльність по виготовленню та реалізації звичайних товарів та послуг яка дозволена законом, але не реєструється (переважно дрібний бізнес). На відміну від «другої» економіки, яка невідривно пов'язана з «білою» (офіційною) економікою та паразитує за її рахунок, «сіра» економіка функціонує автономно. У цьому секторі виробники, або свідомо ухиляються від офіційного обліку, не бажаючи нести витрати (пов'язані з отриманням ліцензій, сплатою податків тощо), або звітування про такий вид діяльності взагалі не передбачено. «Чорна» тіньова економіка (економіка організованої злочинності) – заборонена законом економічна діяльність, яка пов'язана з виробництвом та реалізацією заборонених та дефіцитних товарів та послуг. «Чорною» економікою у широкому значенні можна вважати всі види діяльності, які повністю виключені з нормального економічного життя, оскільки вони вважаються несумісними з ним й такими, що його руйнують (наприклад, наркобізнес, грабунки тощо) [9]. Безумовно, що різні складові тіньової економіки по різному впливають на суспільне та економічне життя країни. Варто зазначити, що каральні заходи держави в цьому процесі не діють. Хоча б тому, що вилучення коштів з тіньового обороту може призвести до капіталізації економіки з відповідним зниженням рівня зайнятості, сукупного попиту і сукупної пропозиції. А це в свою чергу зменшить інвестиційні можливості для подальшого економічного зростання в країні [4, с. 78].

Сутність тіньової економіки можна визначити з різних точок зору. Як правило, використовується економіко-статистичний підхід: тіньова економіка – це всі види економічної діяльності, які офіційно не враховані, не відображені в офіційній статистиці (тобто це економіка, скрита від статистичного обліку). Можливі і нові підходи до визначення сутності тіньової економіки. З юридичної точки зору, тіньовими можна називати економічні процеси, які йдуть врозрід з правовими нормами (приховані від «ока закону»). З точки зору етики тіньовими називають економічну діяльність, яка порушує узвичаєні моральні норми (приховується від морального засудження). В економічному аналізі за основу слід брати економіко-статистичне визначення [10, с.51].

Тіньова економіка має багато назв: тіньова, незаконна, підпільна, нелегальна, скрита, не відображена, кримінальна, нерегламентована, неофіціальна – але при різних назвах сутність цього явища не змінюється. Доходи від тіньової діяльності величезні, обчислюються десятками мільярдів доларів, однак ті дії, які присікаються правоохоронними органами є лише вершиною гігантського айсбергу, визначити розміри якого нікому не під силу.

В працях деяких вітчизняних та закордонних економістів відзначається, що тіньова економіка – це економічна діяльність, яка суперечить законодавству, тобто вона показує сукупність нелегальних господарських дій, які живлять карні злочини. Згідно іншої точки зору, під тіньовою економікою розуміються не враховані офіційною статистикою і неконтролюємі суспільством виробництво, споживання, обмін та розподіл матеріальних благ. Іноді до тіньової економіки відносять усі види діяльності, направлені на формування або задоволення потреб, які культивують в людині різні пороки. Кожна із вказаних точок зору по-своєму має сенс і відображає в тій чи іншій мірі реальні процеси, які спостерігаються в економіці. Вони характеризують тіньову економіку з різних боків, і по суті не протистоять один одному [11, с.66-67]. Як показують дослідження, проведені Ф. Шнайдером, тіньова економіка представляє собою середню долю 41% ВВП в країнах, які розвиваються, 38% в країнах з перехідною економікою, і 17% в країнах Організації економічного співробітництва і розвитку [7]. Попри розповсюджене визнання значних масштабів тіньової економіки, її роль в питанні розподілу ресурсів та ринкової діяльності малозрозуміла і тому викликає суперечливі оцінки. Як наголошували Шнайдер Ф. та Енсте Д., обсяги, причини та наслідки тіньової економіки відрізняються у різних країнах [6]. Слушною є думка Ткаченко В.Г., яка вважає що подолання тінізації економіки слід здійснювати диференційовано, з урахуванням усіх загроз та їх можливих наслідків [12, с.83-85].

Значний внесок у розробку сучасних наукових підходів до з'ясування механізмів тіньової економічної діяльності зробив О. Турчинов, який зазначає, що «тіньова економіка – це економічна діяльність, яка не враховується і не контролюється офіційними державними органами, а також діяльність, спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства» [13, с. 32]. Проте, це визначення може стосуватись всіх загальнокримінальних злочинів (крадіжка, розбій, вимагання), а це може призвести до неприпустимого розширення сфери тіньової економіки. Академік Богачов В.І., аналізуючи стан тіньової економіки в країні визначає: «Тіньова економіка – це не тільки ті сфери життєдіяльності суспільства, які стоять за межами економіки, наприклад, незаконна торгівля зброєю, наркобізнес, проституція та інше, а перш за все, порушення законів, відхід від сплати податків, які спостерігаються по суті справи, у всіх сферах підприємництва» [14].

Існування та ріст тіньової економіки породжує низку проблем. В першу чергу це може привести до викривлення офіційної статистики оцінки соціально-економічних умов життя людей та домашніх господарств (наприклад, рівень безробіття, рівень бідності, ВВП). Таким чином, статистичні дані про кількість безробітних можуть приховувати невідомі долі тих, хто, по суті працює на чорному ринку і отримує прибуток. Ці типи відхилень в статистиці можуть привести до хибного діагнозу і в кінцевому підсумку до порушень в політичній системі держави. Зазвичай існує взаємозв'язок між даними, які оцінюють розмір тіньової економіки і офіційним рівнем безробіття. Ці дві події можуть бути зв'язані в тому розумінні, що деякі з тих людей, які вважаються безробітними, насамперед зайняті на підпільних роботах [15].

Розглядаючи розбіжності між офіційною та реальною кількістю економічно працездатного населення, слід звернути увагу на те, що зменшення цього показника в офіційній економіці можна сприйняти як показник зростання діяльності в тіньовій економіці за умови, що загальна кількість працездатного населення залишиться без змін. Але тут слід враховувати той факт, що багато людей працюють як у тіньовій, так і в офіційній економіках одночасно [16]. Ключова причина існування тіньового сектору економіки полягає в існуванні державного сектору економіки, який породжує як податки, так і корупцію та бюрократію, які є фактично основними детермінантами існування тіньового сектору економіки. Тому можна стверджувати, що розмір тіньового сектору економіки – це плата суспільства за існування (ефективного/неефективного) державного сектору економіки. У країнах, в яких держава ефективно виконує свої функції, тіньовий сектор економіки невеликий, але, як зазначалося, все одно існує. У країнах, в яких держава неефективно виконує свої функції, тіньовий сектор економіки є досить великим. Наочним прикладом є Україна [17, с. 117]. Побудова

ефективної системи безпеки економічного розвитку в процесі трансформаційних процесів як засобу протидії тінізації економіки та ліквідації паразитичного елітного сектора спирається насамперед на низку факторів, серед яких базове місце займає форма держави [18, с.7].

Висновки. Існування тіньового сектору економіки в Україні значною мірою зумовлене недоліками економічної політики держави, зокрема незадовільним станом господарського законодавства. Через наявність суперечностей із цивільним законодавством господарські законодавчі норми мають певні неузгодженості, що дає підстави для ухилення від їх виконання, тобто для існування в країні неформальної та прихованої економіки. Окрім цього, причиною тінізації економіки є існуюча податкова система в Україні, що має виключно фіскальний характер – максимальне залучення надходжень до бюджету через встановлення високих податків.

Список використаних джерел:

1. Удовенко В.В. Сутність поняття «тіньова економіка», її місце в Україні [електронний ресурс] – Режим доступу: http://rusnauka.com/17_AND_2010/Economics/69193.doc.htm
2. Тіньова економіка. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%96%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0>
3. Шнейдер Ф. Теневая экономика: размеры, причины роста и следствия / Ф. Шнейдер, Д. Энсте // Аргументы и факты. – 2001. – №17. – С.6.
4. Мазур І.І. Детінізація економіки як пріоритет економічної безпеки України / І.І. Мазур // Стратегічні пріоритети. – 2008. – №3 (8). – С. 76-83.
5. Olson, M., Zinnes C. (2002) 'The Shadow Economy: Friend or Foe?' World Development, 2002. – 56 p.—P.32.
6. Шнейдер Ф. Теневая экономика: размеры, причины роста и следствия / Ф. Шнейдер, Д. Энсте // Аргументы и факты. – 2001. – №17. – С.6.
7. Schneider F. Shadow economies around the world: what do we really know? / F. Schneider / European Journal of Political economy. September 2005. V. 21, Issue 3. P. 598–642.
8. Приймак О.В. Соціально-економічні причини виникнення тіньової економіки в Україні [електронний ресурс] – Rezhym dostupu: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Staptp/2009_42/files/42_20Priymak.pdf Соціальні технології: Актуальні проблеми теорії та практики. Запоріжжя, КПУ, 2009. - №42
9. Hermando De, Soto (1989) 'The Other Path: The Invisible Revolution in the Third World'. New York: Harpercollins. Published January 1st 1989 by HarperCollins Publishers. Hardcover, 271 pages.
10. Трансформація механізмів управління в механізмі господарювання: монографія / под ред. проф. Зиновьева Ф.В. и Реутова В.Е. – Симферополь: Феникс, 2008. – 200 с.
11. Панкратова Е.Н. Роль теневого сектора в национальной экономике Украины / Е.Н. Панкратова // Вісник Національного технічного університету. – Харьков: НТУ НПИ, – 2011. – №7. – С. 66-71.
12. Ткаченко В.Г. Экономическая безопасность Украины в условиях рыночных трансформационных процессов / под ред. В.Г. Ткаченко, В.И. Богачева. – Ровенки-Луганск: Наука, 2007. – 330 с.
13. Турчинов О.В. Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження / О.В. Турчинов. – К.: Вид-во АртЕк, 1995. – 300 с.
14. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи її легалізації: монографія / за ред. З.С. Варналія. – К.: Видавництво НИСД, 2006. – 576 с.
15. Tanzi, V. Uses and abuses of estimates of the underground economy / V. Tanzi // The economic Journal. 1999. № 109 (June). – P. 335–347.
16. Степанова Е.Г. Теневая экономика и показатели рынка труда / Е.Г. Степанова. – Ставрополь: СПФУ, 2010, №1 - С. 20-25.

17. Швабій К.І. Дослідження тіньового сектору економіки / Швабій К.І. // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №3. – С. 115-122.

18. Передборський В.А. Тінізація соціально-економічних процесів як механізм гальмування їх модернізації / В.А. Передборський // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. Науково-дослідного економічного інституту Мін-ва економ. розвитку і торгівлі України. – К., 2013. – Вип. 5. – С. 3-8.

Ключові слова: тіньова економіка, тіньовий сектор, легальна економіка, генеза тіньової економіки, причини тінізації, загрози національній безпеці

Ключевые слова: теневая экономика, теневой сектор, легальная экономика, генезис теневой экономики, причины тенизации, угрозы национальной безопасности

Key words: shadow economy, genesis of the shadow economy, causes of shadowing, threats to national security

УДК 332.025.28

МИНИМИЗАЦИЯ ЛАТЕНТНЫХ РИСКОВ ИНФРАСТРУКТУРНЫХ ПРОЕКТОВ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Кравченко Р.С., ассистент каф. «Прикладная математика и информатика», Автомобильно-дорожный институт ГВУЗ «ДонНТУ», аспирант ДонНТУ

Кравченко Р.С. Минимизация латентных рисков инфраструктурных проектов государственно-частного партнерства.

В проведенном исследовании рассмотрен механизм государственно-частного партнерства (ГЧП), как модель эффективного взаимодействия публичного и частного партнеров и альтернативный источник проектного финансирования. В статье обоснована актуальность выбранного исследования с точки зрения проблематики выявления и минимизации латентных рисков инфраструктурных проектов государственно-частного партнерства. В работе проанализирована доступная информация по проектам государственно-частного партнерства, выявлены источники потенциальных угроз в контексте: проблем начального этапа, проблем планирования, проблем реализации и проблем публичности. Автором выдвинуто утверждение, о том, что в силу проявления законов дуализма, характерных для сложных динамических систем, в частности и экономики, преимущества механизма государственно-частного партнерства могут выступать в роли латентных факторов риска, в связи с этим, целесообразно использовать метод критического анализа при разработке и реализации проектов в рамках ГЧП, с точки зрения целесообразности и эффективности. Вся эта информация была положена в основу анализа проектов государственно-частного партнерства на наличие латентных рисков, с точки зрения таких параметров, как: оценка финансовой доступности проекта, баланс цена/качество, вопросы конкуренции, вопросы соблюдения сроков, вопросы сокращения издержек, вопросы распределения рисков и вопросы рефинансирования. В качестве результата, разработана система мер по минимизации возможных последствий рисков в инфраструктурных проектах, и обосновано утверждение об универсальности, предложенных в исследовании, подходов. Дальнейшее развитие тематики возможно в форме создания аналитической модели системы управления рисками в проектах государственно-частного партнерства.

Kravchenko R. Minimization of the latent risks infrastructure projects public-private partnership.

In this study, the mechanism of public-private partnership (PPP) as a model of effective